

BOLVADİN KENTİ'NİN GELİŞİMİNDE COĞRAFİ KOŞULLARIN ROLÜ

*“The Role of The Geographic Conditions in The Development
of Tthe City Bolvadin”*

Mehmet Ali ÖZDEMİR*
Mustafa GÜNAY**

ÖZET

Kentlerin kurulması ve gelişiminde, fiziki ve beşeri faktörler önemli rol oynar. Fiziki faktörler, ortaya çıkardıkları doğal ortam ile kentin gelişimini sağlarken, beşeri faktörler de bu sahayı işleyerek ve biçimlendirerek etkide bulunur. Coğrafya ile kentler arasında, çok yakın fakat karmaşık ilişkiler vardır. Tüm yerleşim birimleri için geçerli olan bu durum, Bolvadin kenti için de söz konusudur. Bolvadin, alüvyal tabanlı bir ova üzerine kurulmuş, Selçuklu Dönemi'nden günümüze kadar, kaza statüsünü sürdürmüş bir kent yerleşmesidir. Kentin kuruluş sahası ve çevresinde genel olarak, karasal iklimin özellikleri görülmektedir. Yerleşmenin en önemli su kaynaklarını, Akarçay ve Eber gölü oluşturmaktadır. Genel hizmetler bakımından, Afyon kentinden sonra ikinci sırada gelmektedir. Hizmet ve sanayi fonksiyonları ön plana çıkmasına rağmen, tarımın kent üzerindeki etkisi açıktır. İlçe merkezinde tahıl tarımı yaygın olarak yapılmakta olup, hayvancılık gelişmiştir. Kentte bulunan Alkaloit fabrikası, ülkemizin tek, grubunda Dünya'nın en büyük fabrikası konumunda olup, stratejik bakımdan önemlidir. Konya, Eskişehir, İstanbul yol güzergâhında yer alması ve yolların kavşak noktasında bulunması Bolvadin'in gelişimine olumlu etki yapmaktadır. Ulaşım avantajı nedeniyle, canlı bir ticari hayat vardır. Bizanslılardan bu yana tanınan Heybeli Termal Tesisleri, yapılan son çevresel düzenlemelerle, kente önemli turizm geliri sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Şehir coğrafyası, Eber Gölü.

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, AFYONKARAHİSAR.

** Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, AFYONKARAHİSAR.

ABSTRACT

The factors of physical and human being have a great role in the constitution and development of the cities. While the physical factors providing the development of the town with the help of natural situation, the factors of human influence with processing and shaping these areas. This situation, which is valid for all settlements, is valid for the town of Bolvadin. The town is settled down on a plain with an alluvial bottom, it has been town since the period of Seljukids. In general, in and vicinity of the settlement of the city, continental climate is seen. The most important water springs of the settlement are Akarçay and Lake Eber. As for the general services, it is in the second grade after the city of Afyon. Service and industrial functions are important but agriculture is more important than the others. Grain agriculture and stock-breeding are very important in particularly. Alkaloid factory which is strategically very important for the town is the largest one in Turkey and in the World. Bolvadin is at the junction of some roads of Konya, Eskişehir and İstanbul and this location affects the development of the town positively. There is a very active trade-life in Bolvadin owing to available conditions in transportation. Heybeli spa known since the period of Byzantions supplies a great tourism profit to the town of Bolvadin with the help of recent environmental reorganization.

Key words: Bolvadin, urban geography, Eber Lake.

1. Doğal Çevre Faktörleri

Doğal coğrafya etmenleri ile, kentler arasında çok yakın, fakat karmaşık ilişkiler vardır. Coğrafi potansiyeli iyi olan kentlerin gelişimi hızlı olurken, zamanla coğrafi koşulların değişmesiyle bazı kentler hızla gerilemektedir. Kent-coğrafya ilişkisini ele alan genel çalışmalar (Keleş, 1973; Karaboran, 1989; Özdemir, 1996) yanında, dar alanlı saha çalışmaları (Özav, 2002; Yazıcı, 1995; Ertin, 1994; Bulut, 1998; Doğanay, 1983; Bekdemir, 2000)'da yapılmıştır.

Yerleşme alanlarının zamanla kente dönüşebilmeleri, her şeyden önce coğrafi konumlarına ve doğal coğrafya potansiyeline bağlıdır. Coğrafi konumun da başta gelen özelliği, ulaşım imkânlarının uygunluğudur. Nitekim Bolvadin kentinin, Konya, Eskişehir, İstanbul yol güzergâhında olması sebebiyle, yıllardır uğrak yeri oluşu, gelişimini olumlu yönde etkilemiştir. Bolvadin kent yerleşmesinin gelişmesi üzerinde, yüzey şekilleri, hidroğrafya, toprak özelliği, zeminin tabiatı (faylı yapı sebebiyle kaplıcalar) ve iklim (tarıma uygun şartlar) rol oynamıştır.

Kentin kurulduğu çevrenin yüzey şekilleri incelenirse, bu alanın alüvyal bir ova tabanı özelliği gösterdiği dikkati çeker. Bolvadin ovası (965–1070 m), genel olarak yüksekliği yer yer 2000 metreyi geçen, güneyden

Sultandağları (2519 m.), kuzeydoğudan Emirdağları (2307 m.), kuzeybatıda ise, Paşa Dağları (2000 m.) ile çevrilidir. Kentin kuzeyinde bulunan Emir dağları'nda yapıyı, alttan üste doğru şistler, tüf, lav örtüleri ve Neojen kalkerleri oluşturur. Sultandağları'nın yapısını metamorfik şistler oluşturur. Kent; Ege, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgeleri'nin birleştiği alanda, 3. ve 4. jeolojik zamanda oluşmuş alüvyal tabanlı bir ovanın kuzey kenarında, Eber gölünün kuzeybatısında 968–1050 m. yükselteleri arasında, büyük bir bölümü ova tabanı ve yeni birikinti yelpazesi, az bir bölümü eski birikinti yelpazesi üzerinde kurulmuştur (Harita 1). Kent yerleşim sahasının jeomorfolojik yapı bakımından gösterdiği bu olumlu özellikler nedeniyle, çevre yerleşim alanları için cazibe merkezi olmuştur.

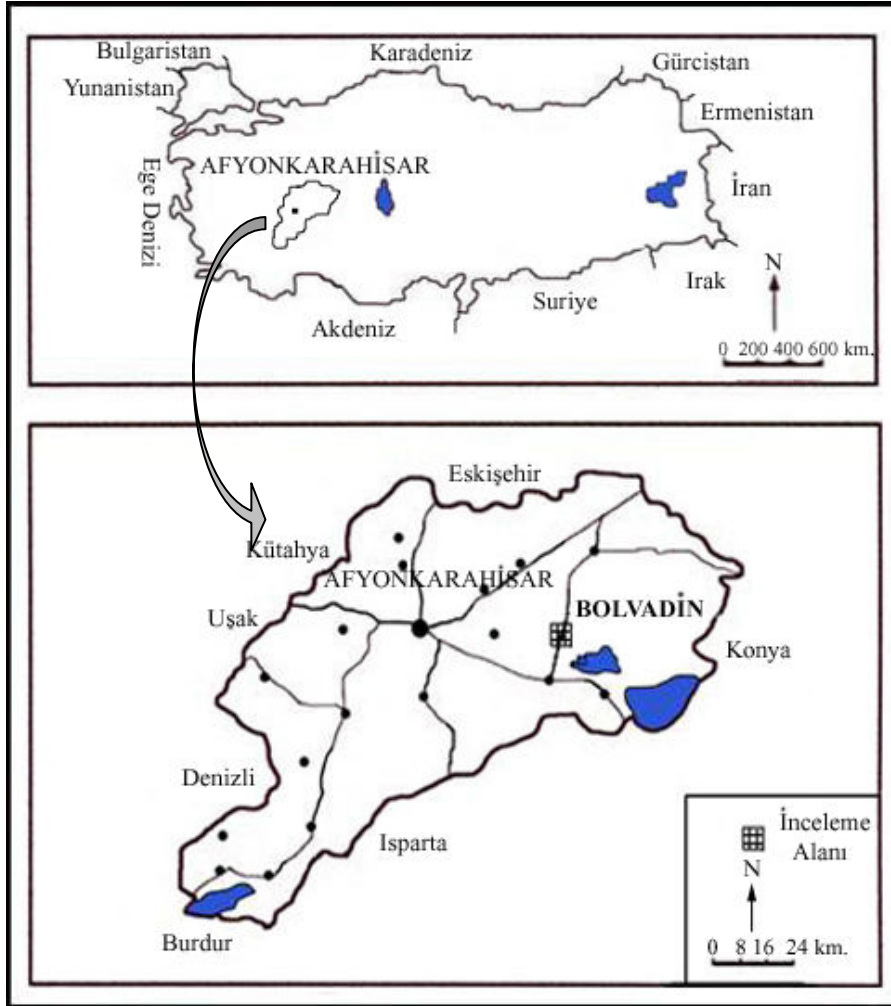
Bolvadin ovasından önemli yolların geçmesi, gelişmeyi yönlendirmiştir. Buna göre, kentin E-28 karayolunun üzerinde bulunması, kentin gelişimini olumlu etkileyen faktörlerdendir. Günümüzde kentin iç ve çevre ulaşım sistemlerinde, ovanın sağladığı avantajlar açık olarak görülmektedir. Afyon-Eber ovasını batı-doğu yönünde bölen Akarçay üzerinde, kuzeyindeki Bolvadin ile güneyindeki Çay ve diğer yerleşmeler arasındaki bağlantı, Selçuklular döneminde Kırkgöz ile sağlanmıştır. Günümüzde asfalt yolun hemen yakınındaki bu tarihi köprü 2004 yılından beri restore edilmektedir(Fotoğraf 1).

Kentin gelişimini, sıcak su kaynaklarının (Heybeli termal) çıkışı olumlu, tektonizma sonucu oluşan fay hatlarının aktif olması ise depremler nedeniyle olumsuz yönden etkilemektedir. Nitekim 03.02.2002 tarihinde meydana gelen Çay depreminde sadece kent merkezinde; 333 konut, 330 bina ve 12 işyeri ağır hasar görmüştür.

Ova tabanını meydana getiren göl, eski göl tabanı, alüvyal vadi tabanı, eski ve yeni birikinti yelpazeleri ve bataklıklar gibi morfolojik birimler üzerindeki farklı toprak tipleri ile geniş otlak ve çayırların yer tutması yerleşme, tarım ve hayvancılık üzerinde olumlu etki yapmıştır.

Fotoğraf 1: Bolvadin ile güneyindeki Çay ve diğer yerleşmeler arasındaki bağlantı, Selçuklular döneminde Kırkgöz ile sağlanmıştır. Günümüzde asfalt yolun hemen yakınındaki bu tarihi köprü 2004 yılından beri restore edilmektedir.

Harita 1: İnceleme alanı ve çevresini gösterir lokasyon haritası.

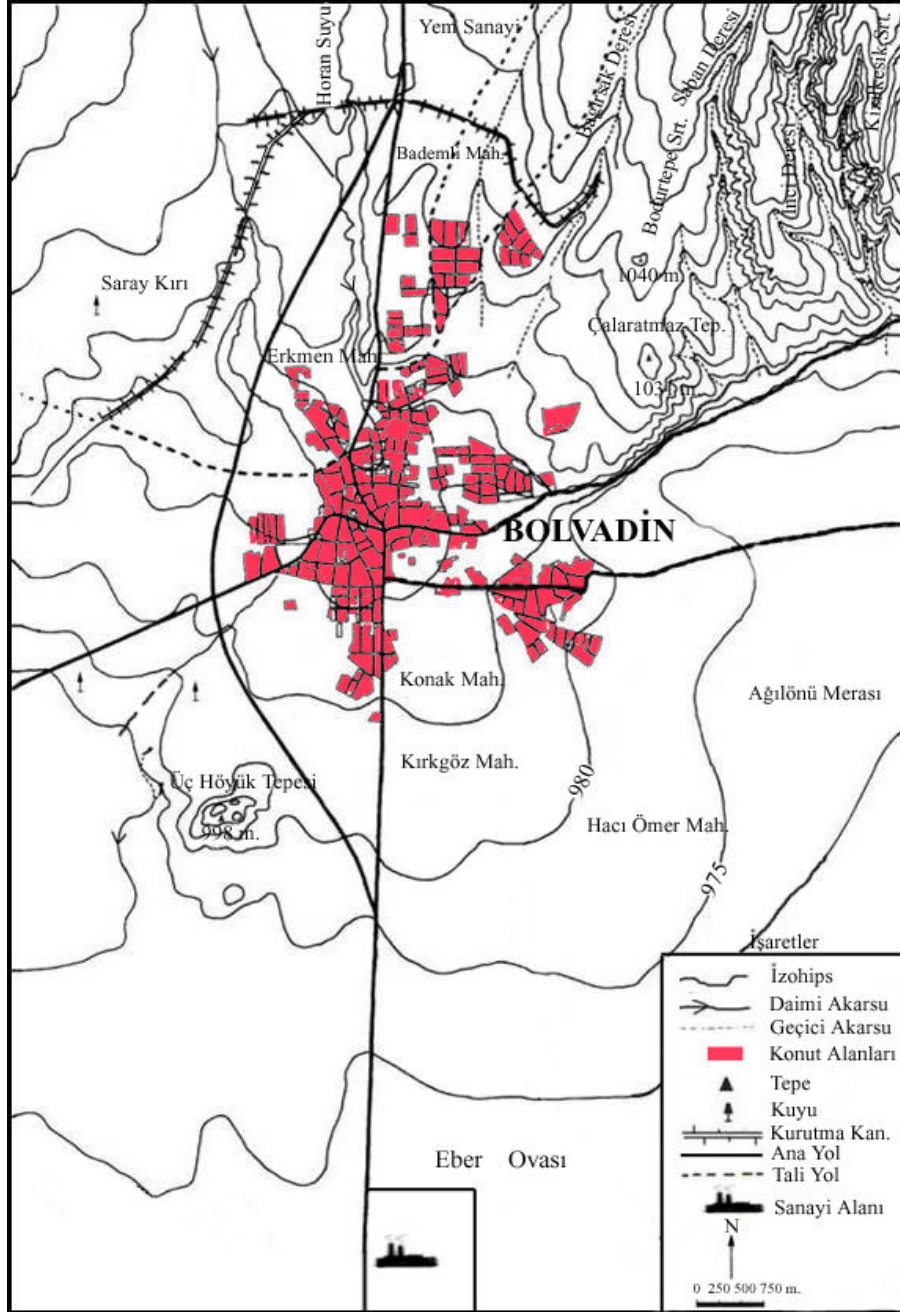
Bolvadin ovası, yerüstü ve yeraltı sularınca zengindir. Bunlardan yüzey suları içinde en önemlisi Akarçay'dır (Fotoğraf 1). Akarçay, Ahır Dağları'ndan Nacak Suyu adıyla doğar. Gecek Kaplıcaları yakınından, Afyon Ovası'na ulaşır. Burada Gazlıgöl Deresi ile birleşip Bolvadin Ovası'nda menderesler çizerek, Eber gölüne dökülür. Akarçay kentin ilk kuruluş yerinin seçilmesinde, hem de sulı tarımın yapılmasında, kente büyük katkı sağlamıştır. Ovanın sulamasında yeraltı sularından faydalanılmaktadır. Tabandaki serenli kuyular, ilkçağlardan beri kullanılmaktadır. Aşırı su kullanımı ve tüketimi nedeniyle ovada en önemli sorun, sulama ve içme suyu gereksinimidir. Çevrede gölet ve barajlar yapılarak, sulama suyu temin edilmelidir.

Ne var ki, günümüzde, Akarçay ve döküldüğü Eber gölü hızla kirlenmektedir. Bir zamanlar bol balık barındıran ve avlanan Akarçay, günümüzde yerleşim merkezleri ve başta Alkaloit, şeker fabrikası olmak üzere sanayi atıkları ile kirlenmiştir (Fotoğraf 2 ve 3).

Fotoğraf 2 ve 3: Sağda Bolvadin alkoloit fabrikasının zifte benzer ağır kokulu atıklarının bırakıldığı dere. Bu dere solda görülen ve bir zamanlar yatağında sazan balığı avlanan Akarçay'a oradan da Eber gölüne dökülmektedir.

Bolvadin çevresindeki en önemli su kaynaklarından birisi de, **sulak alan** olan, Eber gölüdür. Sultandağları'nın kuzeybatı yamaçlarıyla, Emirdağları'nın güney uzantıları arasında, Akarçay-Eber kapalı havzası içinde yer alan tektonik bir göldür. Eber gölünün suları, Devlet Su İşleri'nin yaptığı bir kanalla, Taşköprü köyü yakınlarında, Akşehir gölüne boşaltılmaktadır. Deniz seviyesinden 965 m. yükseklikteki gölün çevresinde, alüvyal düzlükler yer alır. Akşehir gölünden yüksekliği 7 m. olan gölün, güney kıyıları, doğu-batı istikametinde 18 km. olup, gölün alanı yaklaşık 125 km² dir (Atalay, 1977). Göl alanının, hemen hemen dörtte biri su yüzeyi, geri kalanı sazlık ve kamışlıktır. Eber gölünde yetişen kamış ve hasır otunun işlenmesi ile çevredeki köylüler geçimlerini sağlamaktadır (Fotoğraf 4). Göl'de, sazan ve turna balığı gibi balık türleri de bulunmaktadır. Göl'ün doğal bir av merkezi oluşu, çıkarılan balık türlerinin Bolvadin ve yakın çevre illerde satılması, insanların geçimlerine, dolayısıyla kentin gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Harita 2: Bolvadin kentinin yayıldığı alanı gösterir topoğrafya haritası.

Fotoğraf 4: Geri planda Eber gölü bataklıklarından elde edilen hasırotu yığını, ön planda Doğu Anadolu kırsalını hatırlatan tezek örgüsü yığını.

Bolvadin başta olmak üzere, kanalizasyonların Akarçay'a, oradan da Eber gölüne dökülmesi, kirlilik problemini ortaya çıkarmıştır (Fotoğraf 2). Bu durum, Eber sulak alanını tehdit etmektedir. Sulak alanları tehdit, fabrika atıkları ve plansız aşırı kullanım gibi sebeplerle, su kirliliği başlayarak balık türlerinin azaldığı göl, kuş cenneti ve av merkezi olma özelliğini kaybetmekle karşı karşıyadır. Gölün ilçeye yapmış olduğu ekonomik katkının sürdürülebilir olması, kirlilik sorununun çözülmesine bağlıdır (Fotoğraf 5 ve 6).

Fotoğraf 5 ve 6: 2000 yılı sayımına göre 52.398 nüfuslu Bolvadin'in kanalizasyonu havzadaki pek çok yerleşmede olduğu gibi doğrudan Akarçay oradan da yaklaşık 500 m doğusundaki Eber gölüne bırakılmaktadır. Bu kirlenme ekolojik dengeyi bozmuştur. Soldaki fotoğrafta kirletilmiş su ve bu nedenle ölmüş balıklar görülmektedir.

Bolvadin'in, gerek kent içi, gerekse yakın çevresi, doğal ve beşeri kaynaklar bakımından zengin bir potansiyele sahiptir. Bunlardan, doğal turizm kaynaklarının başında, Heybeli Termal Kaynakları gelmektedir. Bizans döneminden beri kullanılan bir kaplıca olup, o dönemde "Kızılkilise" veya "Kızılkirse" adıyla bilinmekteydi. Mülkiyeti Bolvadin Belediyesi'ne ait olan Heybeli kaplıcaları, Afyon-Konya karayolu üzerinde, Bolvadin'e 37 km. uzaklıktadır. Su sıcaklığı 46 °C ile 52 °C arasında değişmekte olup, pH değeri 6,8'dir. Kaplıcanın 336 ha.'lık bir mücavir alanı bulunmaktadır. Kimyasal sınıflandırılması sodyumlu, bikarbonatlı, kalsiyum sülfatlı olarak yapılan kaplıca suyunun içerisinde, ayrıca sodyum iyonu, kalsiyum, magnezyum, demir gibi katyonlar ile klorür, sülfat iyonu, hidrokarbonat ve metasilikat asidi gibi anyonlar da bulunmaktadır. Bu özelliklere sahip olan kaplıca suyu, romatizmal, metabolizmal, sindirim, kadın ve cilt hastalıkları, eklem sertliği, kronik ağrılar, egzema ve bel ağrılarının tedavisinde kullanılmakta olup, gerek yurt içinden, gerekse yurt dışından gelen turistler tarafından tercih edilmektedir. Gerek yurt içi ve gerekse yurt dışından gelen turistler tarafından tercih edilen Heybeli Termal Tesisleri'nde, dört mevsim konaklamak mümkündür. Bu tesislerde, banyolu oda sayısı 90, yatak sayısı 150 adettir. Bunun dışında 25 oda ve 50 yatak kapasiteli bir de turistik otel bulunmakta olup, açık ve kapalı termal havuzu vardır.

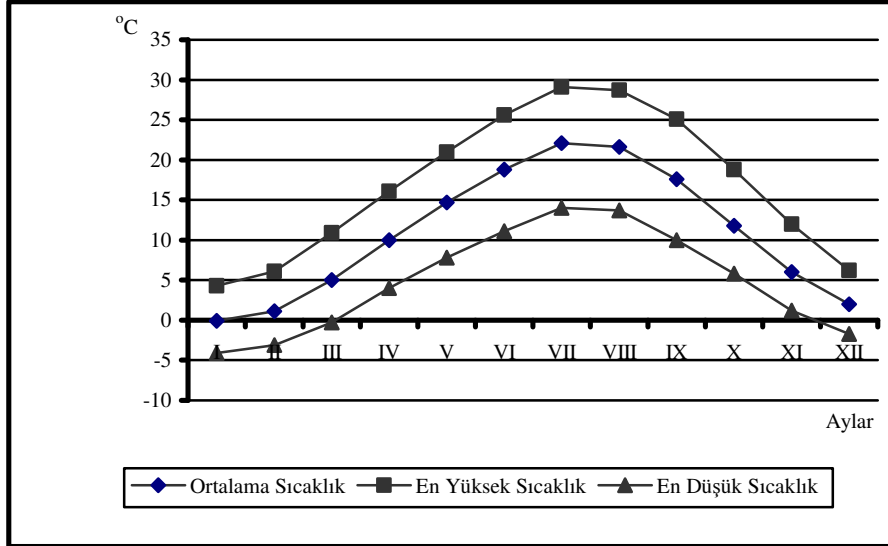
Kaplıcanın, Bolvadin'in ekonomik gelişimine katkısı her geçen yıl artmaktadır. Nitekim 1993'te yaklaşık 2,7 milyar olan kaplıca geliri, 8 yılda neredeyse 74 kat artarak 571 milyara ulaşmıştır. Belediye'nin en büyük gelir

kapısını oluşturan tesiste 2005 yılı itibariyle 34 kişi çalışmaktadır. Yeni tesislerin tamamlanması ve tanıtımı sayesinde bu katkı daha da artacaktır.

Bolvadin ve çevresinin iklim özellikleri, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nden alınan 1968–2004 yılları arası dönemi kapsayan Bolvadin meteoroloji istasyonu verilerine göre değerlendirilecektir. Bolvadin ve çevresinin iklimi genel olarak Akdeniz ve İç Anadolu iklimlerinin geçiş alanı veya “karasal geçiş tipi” iklim özelliği göstermektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve kar yağışlı geçen çevrede, 36 yıllık rasat sonuçlarına göre (1968-2004 yılları arası) yıllık yağış ortalaması 322,6 mm., yıllık sıcaklık ortalaması 10,9 °C, yıllık nispi nem ise % 61,9 olup, hâkim rüzgar yönü kuzeybatıdır (Tablo 1, Şekil 1).

Tablo 1: Bolvadin’de ortalama en düşük ve en yüksek sıcaklık değerleri (1968–2004).

Meteorolojik Unsur	AYLAR												Yıllık	Amp .
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VI II	IX	X	XI	XI I		
Ortalama	-	1.1	5.0	10.	14.	18.	22.	21.	17.	11.	6.0	2.0	10.9	21.2
En Yüksek	4.3	6.1	10.	16.	21.	25.	29.	28.	25.	18.	12.	6.2	17.0	
En Düşük	-4.1	-3.1	-0.3	4.0	7.8	11.1	14.0	13.7	10.0	5.8	1.2	-1.7	4.9	

Şekil 1: Bolvadin'in sıcaklık diyagramı (1968-2004).

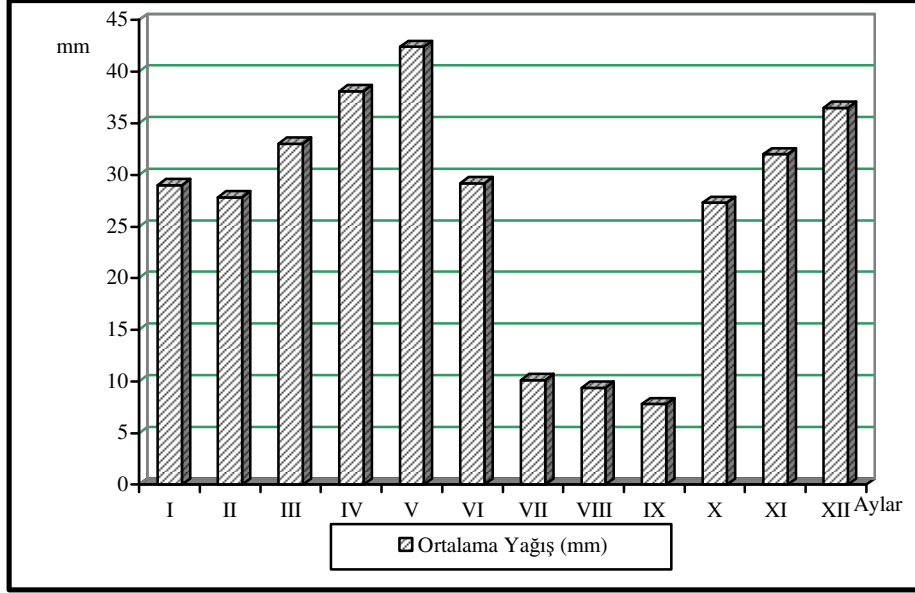
Yapılan 36 yıllık rasat sonuçlarına göre, en soğuk ay Ocak, en sıcak ay Temmuz olan kentte, en çok yağışın Mayıs'ta ve en az yağışın da, Eylül ayında düştüğü tespit edilmiştir (Tablo: 1, Şekil: 1). Rubinstein yöntemine göre, çevrede hâkim rüzgâr yönü, kuzey ve kuzeybatıdır (Tablo:2).

Tablo 2: Bolvadin'de Rubinstein yöntemine hâkim rüzgâr yönleri ve frekansları.

Meteorolojik Unsur	Rüzgâr	OCAK		NİSAN		TEMMUZ		EKİM		YILLIK	
		n Rüzgâr	s	n Rüzgâr	s	n Rüzgâr	s	n Rüzgâr	s	n Rüzgâr	s
Rüzgâr	I.Eg. Yön	N 4.5 W	37.9	N 13 W	46.0	N 4.5 W	58.2	N 0.4 E	53.3	N 4.5 W	52.8
	II.Eg. Yön	S 72 E	28.5	S 72 W	30.4	S 67.5 E	20.5	S 67.5 E	23.9	S 72 W	19.0

Tablo 3: Bolvadin'in yıllık yağış değerleri (1968–2004).

Meteorolojik Unsur	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ortalama Yağış (mm.)	29.0	27.8	33.0	38.1	42.4	29.2	10.1	9.4	7.8	27.3	32.0	36.5	322.6

Şekil 2: Bolvadin'in yıllık ortalama yağış diyagramı (1968-2004).

Yerleşmelerinin gelişmesinde iklim özelliklerinin, doğrudan ve dolaylı etkileri vardır. Nitekim günümüzde sahası daralmış olmakla birlikte, yer yer kent çevresinde yapılmakta olan ve kente damgasını vuran tahıl, şeker pancarı ve haşhaş tarımı ile iklim arasında yakın ilişki vardır. Bu özellik, hammaddesini tarım ürünlerinin oluşturduğu un ve şeker fabrikalarının, dolayısıyla kentin gelişimine olumlu katkı yapmaktadır. Tablo 2'de açık olarak görüldüğü gibi yöre çok az yağış almaktadır. Yağış miktarının yetersiz olması (322.6 mm.), ova tabanının doğal stepelerle kaplanmasına ve su sorununun ön plana çıkmasına yol açmıştır.

2. Beşeri Çevre Faktörleri

Yerleşim alanlarının gelişmesinde, kuşkusuz insan faktörü, başka bir deyişle nüfus, en büyük etkidir. Nitekim, nüfusun artışına bağlı olarak artan konut sayısı da, bu durumun açık göstergesidir. Bunun yanında, kentin görünümünü değiştiren ulaşım faktörü de, saha üzerinde kalıcı izler bırakan beşeri bir etkidir. Ulaşımın yanında; ticaret, tarım, sanayi gibi fonksiyonlar da mekâna yansiyarak kalıcı izler bırakmakta, aynı zamanda çeşitli biçimlerde ortaya çıkan etkileriyle, kentin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

2.1. Nüfus Artışı

İlçe merkezindeki ilk yerleşme, yaklaşık 10 bin sene önce başlamıştır (Bayar, 2004). Çevrede bulunan antik eserler bunun kanıtıdır. Bolvadin, Anadolu'daki bütün devreleri yaşamıştır. Bizans Dönemi'nde "Polybotum" ismi ile anılan kent, Selçuklu Devleti zamanında, Malazgirt Zaferi'nden sonra, 1107 tarihinde ilk kez Türkler'in eline geçmiş ve ismi Bolvadin olarak değiştirilmiştir. Bu dönemde Afyon, "Karahisar-ı Devle" ismiyle vilayet olurken, Bolvadin'de, 11 mahalle, 60 köy ve 30 mezrası ile, bu vilayetin önemli kazalarından birisi olmuştur. Zaman içinde, Türkler ve Bizanslılar arasında el değiştiren kent, 1116 tarihinde yapılan "Bolvadin Anlaşması" ile, kesin olarak Türk yurdu haline gelmiştir. Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra, Karaman, Germiyan, Eşrefoğulları ve Sahipata beylikleri arasında el değiştirmiş, 1429 tarihinde, kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (Bayar, 2004). Osmanlı Dönemi'nde, çevrenin kültür merkezi haline gelmiş ve özellikle Kanuni Sultan Süleyman ve Sultan Abdülhamit zamanında yapılan eserler günümüze kadar ulaşmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı yörelerden birisi olan Bolvadin, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte, hızlı bir gelişme sürecine girmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanmaya başlanan periyodik nüfus sayımları, Bolvadin için de, ayrıntılı sonuçlar vermektedir. Ancak tarihi eskiye dayanan Bolvadin'de nüfusun kronolojik olarak nasıl bir demografik gelişme izlemiş olduğunu, ortaya koymanın oldukça zor, hatta imkânsız olduğu söylenebilir. Her ne kadar, Osmanlı yönetimi zamanında bazı sayımlar yapılmışsa da bunlar, daha çok vergilendirme ve askeri amaçlara yönelik olduğundan, bu sayımlara dayanarak ayrıntılı demografik sonuçlara ulaşmak, pek mümkün değildir.

Yine de, tarihçilerin tespitleri ve Bolvadin'e uğramış olan bazı gezginlerin seyahatnamelerinde vermiş oldukları bilgiler, bu konuda bazı tahminler yapılmasını mümkün kılmaktadır (Bayar, 2004).

Osmanlı Dönemi'nde Bolvadin'deki ilk nüfus sayımına ait bilgileri, XVI. yy.'a ait nüfus ve arazi defterlerinden öğreniyoruz. Bu defterler, devletin gelirlerini tespit etmek için tutulduğundan, kesin nüfusu tespit etmek mümkün olmamıştır. Defterde sadece vergi mükellefleri, hane olarak yazılmıştır. Vergiden muaf olan kişiler, çocuklar, sakatlar, ihtiyarlar ve kadınlar sayılmamıştır. Sayım defterlerinde geçen hane, vergiden muaf ve mücerret sayılarını esas alarak, nüfus hesabı tahmini yapılmıştır. XVI. asırda Bolvadin kentinin tahmini nüfusu 1.528'dir (Bayar, 2004).

Sultan II. Mahmut, 1826 yılında yeniçeri ocağını kaldırdıktan sonra, askerlik yapmaya elverişli erkek nüfusla, vergi yükümlüsü müslüman olmayan nüfus sayılmıştır. Osmanlı Devleti'nde, ilk resmi nüfus sayımı olarak kabul edilen bu sayımda, kadın ve kız çocukların nüfusu hakkında bilgi yoktur. Bu dönemde yapılan sayımda, Bolvadin'in kent nüfusu 4.123'tür. Tanzimat'tan sonra Salname isminde yıllık çıkarılmıştır. Bu

yıllıkta, yıl içinde olan önemli olaylar, kurumlar, nüfus hareketi yazılmıştır. Bolvadin ve çevresinin erkek nüfusu, 1872 tarihli salnameye göre, 5.288 kişi iken, ilçenin toplam nüfusu, 1906 tarihinde 38.007 kişiye, 1926-1927 tarihlerinde ise 38.900 kişiye kadar ulaşmıştır. Ancak 1958'de Çay ve Sultandağı'nın Bolvadin'den ayrılarak ilçe olması ile, ilçe nüfusu azalarak 1960 tarihinde 29.887 kişiye düşmüştür. (Bayar, 2004).

Nüfus artış hızı bakımından Bolvadin, merkez ilçeden sonra gelmektedir. 1927'de 7.953 olan Bolvadin merkez nüfusu, 73 yılda yaklaşık olarak 7 kat artarak, 2000 yılında 52.398 kişiye ulaşmıştır (Tablo: 4, Şekil: 3).

Türkiye bütünüyle, özellikle 1950'lerden sonra, hızlı bir sanayileşme içerisine girmiştir. Sanayi faaliyetlerinin, genellikle kent yerleşmelerinde ya da yakınlarındaki kırsal sahalarda kurulmaları, buna karşılık nüfusun hızlı artmasının belirgin olduğu, kırsal alanlardaki toprak azlığı, kır nüfusunun kentlere göç etmelerine neden olmuştur (Tümertekin, 1973).

Kırsal kesimde iş bulamayan erkekler, kent merkezine gelerek, şehirselleşen nüfusta erkek oranını arttırmıştır. 2000 yılında yapılan nüfus sayımına göre Bolvadin, 52.398 merkez nüfusu ve 49 mahallesi ile, ilin kent nüfusu olarak en büyük ilçesi konumundadır.

Bolvadin'de Cumhuriyet Dönemi nüfus artış hızı, her sayım dönemi için farklılıklar göstermektedir. Özellikle 1927 ile 1950 yılları arasında, kentleşme yönünden önemli bir gelişmenin olduğu söylenemez. Türkiye genelinde olduğu gibi, sanayileşme ile birlikte 1950'den sonra kent nüfusunun hızlı bir tırmanışa geçtiği söylenebilir. 2000 yılı verilerine göre, Afyon il genelinin nüfus yoğunluğu 57 kişiye, Bolvadin'de 72 kişiydi. Bu gösterge bize, Afyon merkez ilçeden sonra, nüfusu en yoğun olan merkezin Bolvadin olduğunu göstermektedir. Nüfusun yıllara göre artan bir seyir izlemesi, daha öncede belirttiğimiz gibi, kentin gelişimini olumlu yönde etkilemiştir.

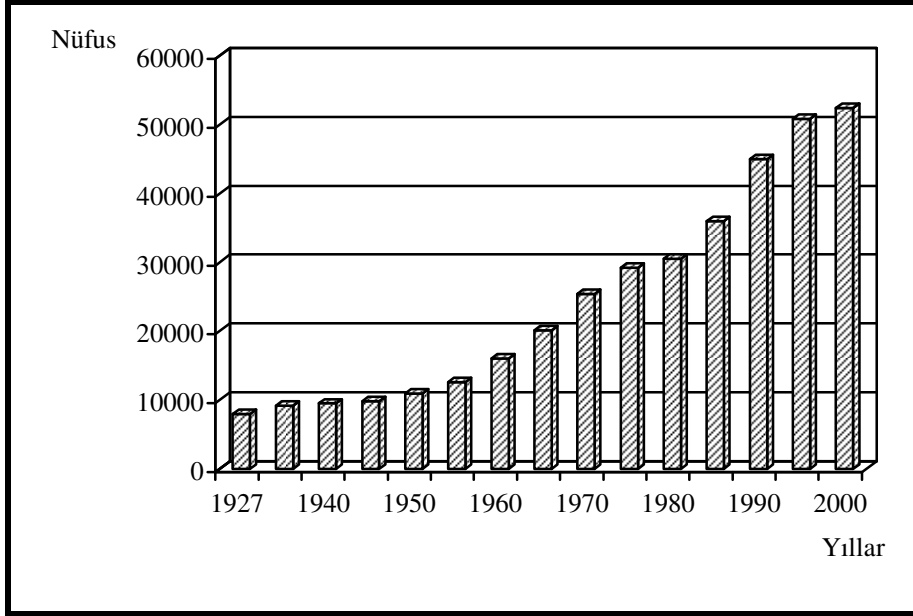
Bolvadin'de aktif nüfusun iş kollarına göre dağılımı çeşitlilik göstermektedir. 2000 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, nüfusun % 64.1'i (33.587 kişi) çalışma çağındaki nüfustan oluşmaktadır. Faal nüfusun oranı ise, % 17.3 (9.055 kişi)'dür.

Tablo 4: Bolvadin'de 1927-2000 yılları arası dönemde kent nüfusu artış oranı.

Yıllar	Nüfus	Artış Miktarı	Artış %'si	Yıllık Artış %'si
1927	7.953	-	-	-

1935	9.185	1.232	15.4	1.9
1940	9.492	307	3.3	0.6
1945	9.851	359	3.7	0.7
1950	10.942	1.091	11	2.2
1955	12.575	1.633	14.9	2.9
1960	16.026	3.451	27.4	5.4
1965	20.159	4.133	25.7	5.1
1970	25.417	5.258	26	5.2
1975	29.218	3.801	14.9	2.9
1980	30.509	1.291	4.4	0.8
1985	36.000	5.491	17.9	3.5
1990	44.969	9.104	25.2	5
1997	50.800	5.696	12.6	1.8
2000	52.398	1.598	3.1	1

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (2000).

Şekil 3: Bolvadin kentinin sayım dönemlerinde nüfusu.

Nüfusun % 41'i hizmetler, % 30'u sanayi, % 15'i tarım sektöründe çalışmaktadır (Tablo: 5, Şekil: 4). Tarım günümüzde önemini yitirmesine rağmen, ilçe açısından hâlâ önemini korumaktadır. Hizmet ve sanayi sektöründe çalışanların baskın olması ise, kentleşmeyi göstermektedir.

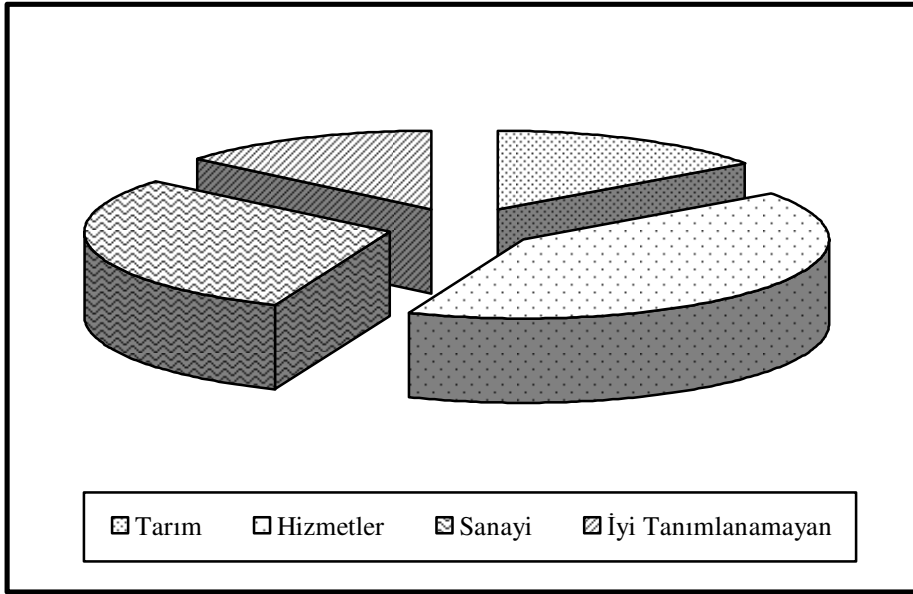
Tablo 5: Bolvadin'de faal nüfusun çalıştığı sektörlere dağılımı (2000).

	Fonksiyon							Toplam	
	Tarım	Hizmetler			Sanayi				İyi Tanımlanamayan
		Yö.Eğ.Sağ	Ulaşım	Diğerleri	Sanayi	İnşaat	Maden		
Çalışan	1.367	3.086	583	43	1.831	851	15	1.279	9.055
%'si	15	34	6	0.4	20	9	0.2	14	100
Toplam	1.367	3.712			2.697			1.279	9.055
%'si	15	41			30			14	100

Kaynak: DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (2000).

2.2. Sanayi

Kentin gelişmesinde, sanayi sektörü önemlidir. Sanayi sektörü, bir taraftan kente çok sayıda işçi çekerek, planlı ve kaçak konut yapısını teşvik ederken, diğer taraftan bizzat tesis sayısının artması ile, kent yerleşim alanının genişlemesine yol açarak, kentin görünümünü ve gelişimini büyük ölçüde etkilemektedir. Pek çok kentte olduğu gibi, Bolvadin’de de sanayi, yerel nitelikli olarak gelişmeye başlamıştır. Başlangıçta kurulan atölye tipi küçük sanayi işletmeleri, günümüze doğru nitelik ve nicelik değiştirmiştir.

Şekil 4: Bolvadin kentinde faal nüfusun çalıştığı fonksiyon alanlarına göre dağılımı (2000).

Kentte bulunan sanayi faaliyet kollarını, modern ve atölye tipi sanayi faaliyetleri olmak üzere gruplandırabiliriz. Başlangıçta atölye tipi olarak gelişen sanayi, günümüzde yerini modern tesislere bırakmıştır (Tablo: 6, Şekil: 5).

Kentin modern sanayi tesislerinden en önemlisi, Türkiye’de tek olan, Alkaloit Fabrikası’dır (Fotoğraf 7). Toprak Mahsulleri Ofisi bünyesinde hizmet veren bu tesis, yıllık 20 bin ton haşhaş kapsülü işleme kapasitesiyle, ürünlerinin yüzde 95’ini ihraç etmektedir. Grubunda Dünya’nın en büyük fabrikası olan tesis, yılda yaklaşık 80 ton baz morfin hidrat üreterek, ilaç

sektöründe kullanılmak üzere, uluslararası piyasa ihtiyacının % 30'unu karşılamaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından, çok sıkı gözetim altında tutulan ve büyük bir güvenlik ekibi tarafından elektronik sistemlerle korunan fabrika, yılda yaklaşık 50 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirmektedir.

Fabrika, çizilmemiş haşhaş kapsülünden morfin ve türevlerini üretmek amacıyla yapılmış, 1265 dekar alan üzerinde, 45 dekar kapalı alana sahip, entegre bir tesistir. Temeli 1976'da atılan ve 5 yıl sonra da deneme çalışmalarına başlayan fabrikada, üretilen morfin ve türlerinin büyük bölümü, dünya yasal uyuşturucu ticaretinde % 75 paya sahip olan, ABD ve İngiltere'ye ihraç edilmektedir. Ayrıca, Asya, Avrupa, Amerika ve Afrika ülkeleri de, fabrikadan morfin satın almaktadırlar. Deneme üretimine 1981 yılında başlayan fabrika, modern teknolojisiyle, yılda 20 bin ton çizilmemiş haşhaş kapsülü işleme kapasitesine sahiptir.

Fabrika, yaklaşık 330 kişiye istihdam olanağı sağlarken, 100 dairelik lojmanı ile konut sıkıntısını azaltmakta, diğer taraftan, Dünya'nın en büyük morfin hidrat fabrikası olması, Türkiye'de tek oluşu ve sahip olduğu stratejik önemiyle, ilçenin ekonomisine, tanıtımına ve gelişimine olumlu katkı sağlamaktadır.

Kentte, özel sektörün çabalarıyla kurulan bir diğer modern sanayi tesisi de, 1983 yılında kurulmuş olan Avşar Emaye Fabrikasıdır. Günümüzde yaklaşık 60 çeşit mal üreten tesisin, 20 ilde bayiliği bulunmaktadır. Tesiste; elektrikli fırın gövdesi, çamaşır makinesi kazanı, termosifon gövdesi ve bunların yanında, her çeşit mutfak malzemesi üretilmektedir. Oluşturduğu istihdam bakımından birinci sırada gelen fabrikada 350 kişi çalışmaktadır. Yurt içindeki tüketimin yanı sıra, başta Amerika olmak üzere bazı Avrupa ülkelerine ihracat yapmaktadır. Fabrika, çok sayıda insana iş imkânı sağladığı için, kentin gelişimine olan katkısı önemlidir.

Fotoğraf 7: Bolvadin Alkaloit fabrikasından görünüş.

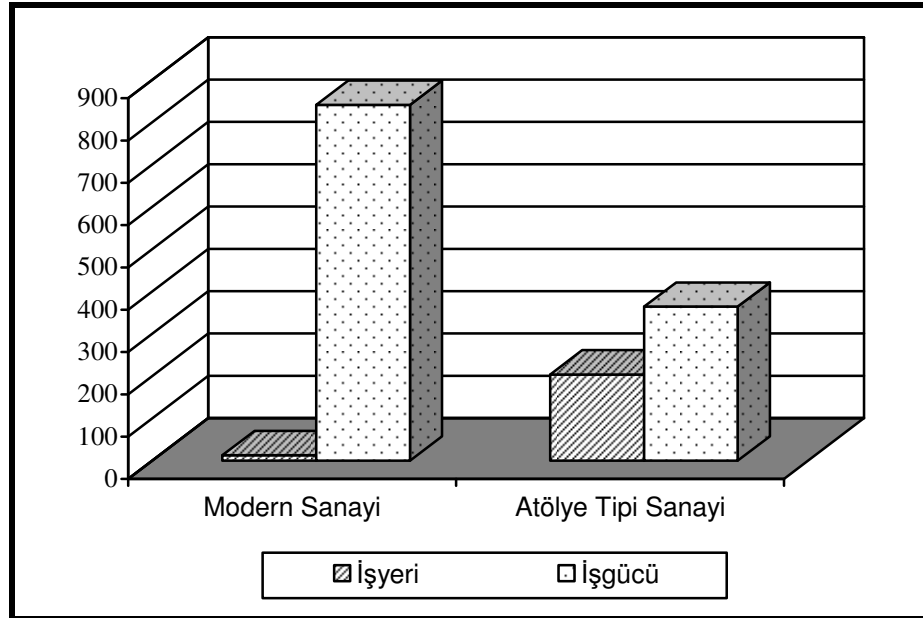
Sanayi tesislerinin bir diğer etkisi ise, işçi nüfusunu yakın çevresine çekerek gecekondulaşmayı teşvik etmesi, dolayısıyla sosyal yapıyı değiştirmesidir. Nitekim, kentin dış çevresinde gelişen ve çoğunlukla işçi ailelerinin oturmakta olduğu gecekondu alanları, imar planlarının da kentsel gelişmeyi yönlendirmede yetersiz kalması sebebiyle, kentin çevresini sarmıştır. Aynı biçimde, kentin boş alanları üzerinde yapılan işçi kooperatifleri veya çeşitli kuruluşlarca yaptırılan kooperatifler, sanayinin gelişmesine bağlı olarak yapılaşmışlardır.

Tablo 6: İlçe merkezinde sanayi faaliyetlerinin durumu (2000).

MODERN SANAYİ					ATÖLYE TİPİ SANAYİ				
Tesis	İşyeri	%'si	Çalış.	%'si	Tesis	İşyeri	%'si	Çalış.	%'si
Avşar Emaye Fab.	1	0.5	350	29.0	Oto Tamir	70	32.3	135	11.2
Alkaloit Fab.	1	0.5	330	27.4	Mobilya Maran.	30	13.8	45	3.7
Kereste	5	2.3	70	5.8	Demir-	24	11.1	40	3.3

Sanayi					Doğrama				
Giyim Sanayi	1	0.5	35	2.9	Tarım Ürünleri	20	9.2	38	3.1
Gıda Sanayi	3	1.4	30	2.5	Elektrik tesisat	20	9.2	36	3.0
Yem Fabrikası	1	0.5	15	1.2	İnşaatla ilgili	10	4.6	25	2.1
Un Fabrikası	1	0.5	11	0.9	Terzi	15	6.9	22	1.8
Toplam	13	6.0	841	69.8	Kuyumcu	10	4.6	15	1.2
					Metal işleri	5	2.3	8	0.7
					Toplam	204	94.0	364	30.2
GENEL TOPLAM						217	100	1205	100

Kaynak: DİE, bina cetvelleri, esnaf ve kefalet kooperatifi kayıtları (2000).

Şekil 5: Bolvadin kentinde, sanayi tiplerine göre işyeri ve işgücü

sayısı (2000).

2.3. Hizmet

Kentte faal nüfusun yaklaşık % 41'i (3.712 kişi) hizmetler fonksiyonunda çalışmaktadır. Bu değerle hizmetler fonksiyonu kentte ekonomik fonksiyonlar içerisinde hâkim fonksiyondur (Tablo: 5, Şekil: 4).

Bolvadin'de 1950'den sonra, Türkiye geneline yayılan ekonomik ve kültürel gelişmeler etkisini göstermiş, yol, su, okul gibi hizmetler çoğalmış, bunun neticesinde ilçe merkezinde, çevre kır yerleşmelerine göre fonksiyonlar açısından üstünlükler artmıştır. Özellikle, yöreden yurt dışına iş arama sebebiyle göçlerin başlaması, gelir düzeyi yükselen veya geçimini topraktan sağlamayan nüfusun giderek artması gibi nedenler, kentte yeni ihtiyaçların doğmasına yol açmıştır. Daha çok kültürel alanda sağlanan gelişmeler, ulaşım ve nakliye sektörlerinin gelişmesiyle, hizmet sektöründe çeşitlenmeye ve büyümeye neden olmuştur. Kent nüfusu, ilk defa 1965'de yirmi bini aşmış böylece nüfus açısından da gerçek kent özelliği kazanmıştır. Bununla birlikte tarım kent hayatında önemini korurken, ticaret, sanayi, ulaşım, kültür, yönetim gibi pek çok hizmet fonksiyonu da belirlemiştir.

Kentsel büyüme ile birlikte Bolvadin'de tarım alanlarının yerleşmeye açılması, verimli tarım alanlarının elden çıkmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda tarım diğer fonksiyonlara göre gerilemiştir. Fakat asıl nedenin, hizmet sektöründeki çeşitlenme ve büyümeyle ilgili olduğu söylenebilir.

Kent, başlangıçta tarım, devamında sağlanan yönetim fonksiyonu ve bunun olumlu geliştirici etkileriyle hizmet, günümüzde sanayi, turizm, ulaşım ve ticaret fonksiyonları gibi yeni fonksiyonlar ile, hizmet sektörünün hâkim olduğu bir yerleşmedir.

Bolvadin sosyal ve kültürel faaliyetler bakımından da gelişmiştir. Kentin eğitim durumuna bakıldığında 2005 yılı verilerine göre, kentte bulunan 8 lise ve 20 ilköğretim okulunda, 306 öğretmen tarafından 6320 öğrenciye eğitim verilmektedir. Bunun yanında kentte açılan Meslek Yüksek Okulu'nun kent gelişmesinde olumlu etkisi vardır. 2005 yılı itibariyle, 1753 öğrencisi olan okulda, 36 öğretim görevlisi ve 15'i de yardımcı personel olmak üzere, toplam 51 kişi çalışmaktadır. Okuldaki öğrencilerin, kent ticari hayatı üzerine etkisi büyüktür.

2.4. Ulaşım

Kent, tarihinin çok eski dönemlerinden itibaren, Anadolu'yu kuzey-güney ve doğu-batı yönlerinde birleştiren, önemli ulaşım yolları üzerindedir. Bu yollar; Kral Yolu, Eski Bağdat Yolu, Kervan Yolu gibi yollardır. Ulaşım

açısından kent, günümüzde de aynı özelliğe sahip bulunmaktadır. E-28 karayolu üzerinde bulunan ilçe merkezi, Konya-Eskişehir-İstanbul yol güzergâhındadır. Kent yaklaşık olarak; Afyon'a 60, Eskişehir'e 150 ve Konya'ya 190 km. uzaklıkta bulunmaktadır.

Bolvadin kent merkezinde demiryolu istasyonu bulunmamaktadır. Ancak, Konya-İstanbul demiryolu üzerinde bulunan Çay İstasyonu, Bolvadin'e 7 km. uzaklıktadır.

İlçe merkezinde yerleşim alanının gelişmesinde, ulaşım sistemlerinin katkısı büyüktür. Ulaşım sistemleri, yerleşmenin yayılma ve yoğunlaşmasını sağlamıştır. Ulaşım sistemlerinin işlerlik kazanmasında, fiziki ve beşeri faktörler önemlidir. Kentin üzerinde yer aldığı oavadan elde edilen ürünler ve yakın çevreden gelen ürünlerin, başka alanlara taşınması kolaylığı, Bolvadin'i önemli bir yerleşme haline getirmiştir.

2.5. Tarım

Yerleşim alanının yayılmasında ve bugünkü görünümünü kazanmasında, tarım fonksiyonunun etkisi de oldukça önemlidir. Bolvadin kentinin üzerinde geliştiği sahanın büyük bir kısmı, tarıma elverişli alüvyal topraklardan oluşmaktadır. Bu özellikle birlikte kent çevresindeki sıcak ve soğuk su kaynakları, kentin ilk yerleşimi sırasında tercih sebebi olmuştur. Günümüzde tarım fonksiyonu etkinliğini korusa da, diğer fonksiyonlara göre eski önemini kaybetmeye başlamıştır. İlçe merkezinde yaklaşık 1367 kişi tarımla uğraşmaktadır. Bu sayı faal nüfusun sadece % 15'ini oluşturmaktadır (Tablo: 5, Şekil: 4). Fakat tablodaki tarım fonksiyonu bölümü, tam olarak gerçeği yansıtmayabilir. Çünkü Bolvadin'de ikamet eden ve çevre kökenli nüfus, köyleriyle olan ekonomik ilişkilerini ve faaliyetlerini sürdürmektedir. Aynı şekilde Bolvadin'de yaşadığı halde, çevre köylere tarım işçiliğine giden nüfusta azımsanamaz sayıdadır.

İlçe merkezinde yaklaşık olarak, 54.813 ha. arazi bulunmaktadır. Bu arazilerin, 2003 yılı itibariyle, 11.150 hektarını ekili dikili alanlar oluştururken, tarım dışı arazi yaklaşık olarak 13.559 hektardır. Tarım arazilerinin büyük bölümü, kuru tarım alanlarıdır. Nitekim 1994 yılında toplam arazinin ancak % 1.9'u (2.080 ha.) sulanabilmekteydi. Sulanamayan arazilerde tahıl tarımı yapılmaktadır (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1994).

Tarım ürünleri başta tahıllar olmak üzere baklagiller, sanayi bitkileri ve bahçe bitkileri şeklinde, birkaç grupta toplanabilir. Araştırma sahasında yetiştirilen ürünlerin dağılımına baktığımızda, % 83 ile en büyük payın tahıl ürünlerinde olduğu görülmektedir. Arpa üretimi ve ekim alanının buğdayla hemen hemen aynı olması hayvancılığın gelişmiş olması ile ilgilidir. Üretimde arpa ve buğdaydan sonra, en önemli ürünlerin yem

bitkileri, sebze ve meyveler, şeker pancarı ve haşhaş olduğu görülmektedir (Tablo: 7, Şekil: 6).

Son yıllarda hayvancılık, özellikle kümes hayvancılığı önem kazanmıştır. Hayvancılığın gelişimi ile yem bitkilerinin ekim alanları genişlemiştir. Hayvancılık faaliyetlerinin ticari faaliyetler olarak sürdürüldüğü ilçe merkezinde, 4.090 büyükbaş hayvan varlığının yaklaşık yarısı (2.045) kültür ırklarından oluşurken, yaklaşık 1.500'ü keçi olmak üzere, 19.380 adet küçükbaş hayvan beslenmektedir. Bunların yanında, kentte bulunan 10 kadar besi çiftliğinde, modern besi hayvancılığı genellikle kesimlik olarak yapılmaktadır (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1994). Söz konusu hayvancılık faaliyetleri, belediye sınırları dışında sürdürülmekte iken, kentin gelişimi ile belediye sınırları içinde kalmıştır.

Hayvancılıkla ilgili tespit edilen önemli bir gelişme de, tavuk yetiştiriciliğidir. Yaklaşık, 177.000 tavuk kapasitesinin olduğu, 54 kadar çiftlik bulunmaktadır. Bu tavuklardan yaklaşık olarak yılda 39.600.000 kg. yumurta üretilmektedir. Yapılan hayvancılık faaliyetleri sonucunda yılda ortalama 318 ton kırmızı et, 108 ton beyaz et üretimi yapılmaktadır.

Yaklaşık olarak yılda 43.337.250 kg. hayvansal üretim gerçekleştiren ilçe merkezinde, en fazla yumurta üretimi gerçekleştirilirken bunu, 2.430.000 kg. süt, 318.000 kg. ile kırmızı et üretimi izlemektedir. Ürünler, başta il merkezi olmak üzere, çevre illere de pazarlanmakta ve ilçe ekonomisine azımsanmayacak şekilde katkıda bulunmaktadır.

Tablo 7: Bolvadin kent nüfusunun işlediği tarım alanlarının, yetiştirilen ürünlere göre bölünüşü (2004).

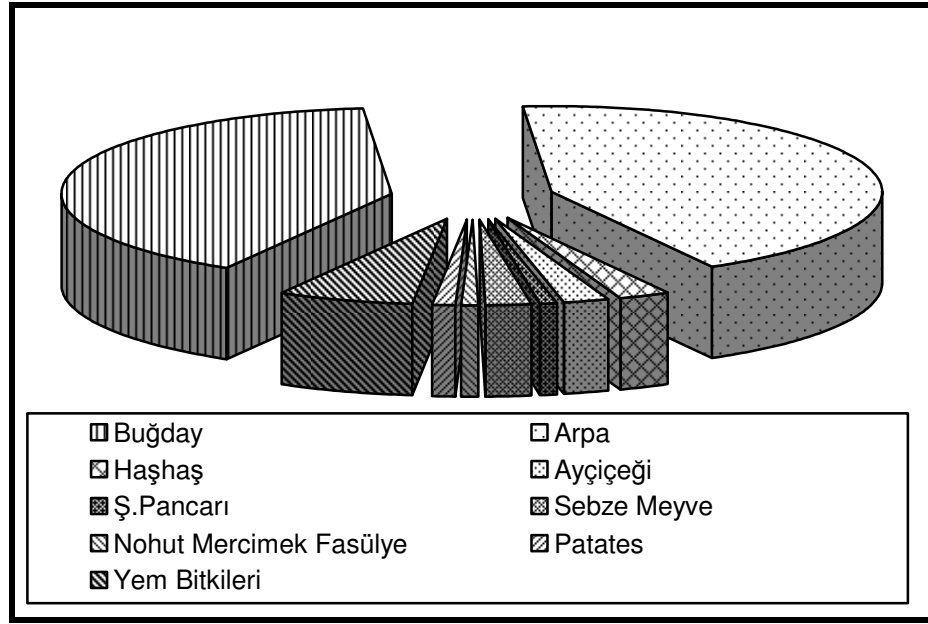
Ürün	Buğday	Arpa	Haşhaş	Ayçiçeği	Ş.Pancarı
Alanı (da.)	21.000	22.500	1.320	1.200	430
%'si	40	43	2.5	2.3	0.8
Üretim (Ton)	5.250	4.950	158	120	2.145
%'si	22	20.5	0.6	0.5	8.9

Kaynak: Bolvadin İlçe Tarım Müdürlüğü.

Araştırma sahasında, hammaddesi tarıma dayalı sanayinin de gelişmesi, kente önemli bir ekonomik girdi oluşturmaktadır. Nitekim kentte yer alan, yem fabrikasının hammaddesi olan arpa, un fabrikalarının temel

hammadesi olan buğday, dünyanın en büyük Alkaloit fabrikasının hammaddesi olan haşhaş ekim alanı, geniş sahalara yayılmıştır. Diğer yandan, tarımla bağlantısı olan çeşitli resmi bina ve kurumlarında kentte yer alması, Bolvadin'e bölgesel bir merkez niteliği kazandırarak gelişimini etkilemiştir.

Tarım bir yandan kentte ilgili resmi kurumların yer almasını, diğer yandan da sanayinin gelişimini tetikleyerek katkıda bulunmaktadır.

Şekil 6: Bolvadin kent nüfusunun işlediği tarım alanlarının, yetiştirilen ürünlere göre bölünüşü (2004).

2.6. Ticaret

Ticaret faaliyetleri ve bu faaliyetlere bağlı olarak meydana gelen ticari fonksiyonlar, kent hayatının en önemli esaslarından birini teşkil etmektedir (Göney, 1977). Kentlerin tarih boyunca geleneksel fonksiyonlarından biri de, belirli bir bölgeye ticari merkezlik etmek, yani bölgelerinin tarımsal ürünlerini pazarlamak ve bölgelerine mamul mallar ve kentsel hizmetler satmaktır. Türk kentlerinin büyük bir çoğunluğunda, ticari ve idari bölge merkeziliği görevi günümüzde de esas fonksiyondur (Akçura, 1971). Bu nedenle Bolvadin kenti ticari hayatının tarihi gelişimine değinmek gereklidir.

Bolvadin, Orta Anadolu'nun en eski ve gelişmiş ilçelerinden birisi olması sebebiyle, ticari faaliyet yönünden canlıdır. Tarihi belgeler, kentin, Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri'nde, Orta Anadolu'nun önemli ticaret merkezlerinden birisi olduğunu göstermektedir. Sanayi devriminin hızla gelişmesi, el sanatlarının hâkim olduğu bütün toplumları etkilemiştir. 1800 yılına ait kayıtlarda, Bolvadin'de 150 adet esnaf çeşidinin olduğu görülür (Bayar, 2004). Kent bu özelliği 1960'lı yıllara kadar sürdürmüştür. Bu tarihten sonra, çevrenin ihtiyacına cevap veren imalathaneler tek tek kapanmış, ticari hayat sönükleşmiştir. Bu sosyal ve ekonomik değişim, ticari hayatı da etkilemiştir. Bolvadin'de ticaret, küçük esnaf ticareti şeklindedir. 2000 nüfus sayımına göre, faal nüfusun yaklaşık, % 14'ünün çalıştığı bu iş kolu, kent fonksiyonları arasında 4. sıraya gerilemiştir. Burada en önemli etken, hizmet fonksiyonu ve sanayi fonksiyonunun hızlı büyümesidir.

İşyerlerinin genel dağılımına baktığımızda, çarşı caddesinin ana ticaret akışını oluşturduğu görülmektedir. Kendi arasında toptan, perakende, imalat sanayi ve hizmet işyerleri şeklinde gruplandırılacak işyerlerinin sayısı, 910'u, çalışanları ise 1279'u bulmaktadır. Fakat hizmet ve sanayi sektörlerini bu fonksiyon alanındaki işyerleri gibi değerlendirdiğimizde, ticari işyerlerinin sayısının 1771'e ve çalışan sayısının da 3957'ye ulaştığı görülmektedir. Ancak çeşitlenmiş ve gelişmiş kentsel fonksiyonlar içerisinde, ticaret faaliyetlerini tek başlık halinde almak mümkün olmamaktadır. Yerinde yaptığımız incelemeler sonucunda, 54 grup işyeri tespit edebildik. Bu işyerlerinin mahallelere göre dağılımına bakıldığında, kuruluşundan beri kentin pazaryerini üstlenen kesimlerin, işyeri sayısı bakımından da önde geldiği görülmektedir. Nitekim, eskiden ilçenin ticaret merkezini oluşturan çarşı caddesinin, bugün de bu özelliğini koruduğu görülmektedir.

Ticari işyerlerinden en kapasiteli olanları, toptan ve perakende ticaret ile uğraşan işyerleridir. Bu alanda öne çıkan faaliyetler, zahircilik, bakkalcılık ve konfeksiyon işleridir. Toptancı esnafı içerisinde, inşaat malzemesi, un-yem bayii, manifatura ve tuhafiye ürünleri satan işyerleri, iş hacmi açısından oldukça önemlidir. Özellikle ev yapımının artması, inşaat malzemesi satışlarına da yansımıştır.

Perakende işyerleri, toptancılara göre daha dağınık bir hal göstermektedir. İş yeri olarak, işgücü daha sınırlıdır. Fakat ticarete konu olan ürünler çok çeşitlidir. Bu alanda, nüfus artışına paralel olarak, bakkal ve marketlerin sayılarında önemli artışlar görülmektedir.

Bolvadin'de, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren 1700'ün üstünde ticari işyerinin 822'si (% 46.3) toptan ve perakende, 282'si (% 15.9) toptan ticaretle, 540'ı (% 30.4) perakende ticaretle uğraşan işyerlerinden oluşmaktadır. Perakende işyerleri kentin her tarafında bulunmakla birlikte, genellikle merkezi yer özelliğini taşıyan Hisar, Mescit, Bucak, Şazi gibi

mahallelerde yoğunlaşmıştır. Bu durumu sağlayan en büyük neden, bu kesimlerin tarihi merkez olması kadar, yönetim, sağlık ve eğitim gibi fonksiyon bölgeleri olmasıdır.

Perakende işyerleri, gıda başta olmak üzere, günlük ve düzenli değişim gerektiren tüketim malları satan dükkânlardan oluşmaktadır. Bu işyerlerinden en çoğunu oluşturan bakkallar, perakende işyeri sayısının % 55.6'sı oranındadır.

Bolvadin'deki işyerlerinin çoğu, tek tip ürün yerine ihtisaslaşmadan uzak, pek çok ürünü pazarlayan işyerleri olma özelliği gösterir. Hayvancılık gelişse de, hayvan ürünleri satan yerlerde de ihtisaslaşma olmadığı ve bu ürünleri satan yerlerin miktar olarak az olduğu dikkati çekmektedir. Bu olay bize, sayısal büyüme olsa da ticarete geleneksel anlayışın devam ettiğini göstermektedir. Ticari hayatın geliştiği bir başka yer de, semt pazarlarıdır. Kentte perşembe ve pazar günleri olmak üzere, haftanın iki günü pazar kurulmaktadır. İlçe merkezine uzak kalan köylerden pazara katılım sınırlı iken, yakın köylerden daha yoğun neredeyse gününbirlik gidiş ve gelişler şeklinde olmaktadır. Yaz mevsiminde bu aktivite daha yoğun yaşanmakta, kışın ise iklimin sertleşmesi ile azalmaktadır. Yazları tatil için gelen gurbetçiler ticari hayata ayrı bir canlılık getirmektedir.

Kentleşmenin giderek geliştiği ilçe merkezinde, toplam 160 şirket 27 kooperatif, 2 adet de esnaf odası bulunmaktadır. Şirketlerden 15 tanesi anonim, 145 tanesi limitettir. Kooperatiflerin de sayıca en büyüğünü, sulama kooperatifleri oluşturmaktadır (DİE, 2003).

Ticaretin kentin yerleşme sahası üzerindeki etkisi, ekonomik ve mekânsal olarak iki biçimde yansımıştır. Ekonomik yönden ticaretin kent gelişimine etkisi, bu sektörde çalışan faal nüfus oranı ve kente gelir sağlayan girdiler ile belirirken, mekânsal etkisi, ticarethane, depo, nakliye şirketleri gibi kuruluşların yaygınlaşması olarak ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Bolvadin, Kral Yolu, Eski Bağdat Yolu, Kervan Yolu gibi tarihi yollar üzerinde, Cumhuriyet Dönemi'nde, Eskişehir-Konya ve Afyon yol güzergâhında bulunması nedeniyle önemini korumuş, 1950 yılından itibaren nüfusu on bini aşmış ve kent özelliği kazanmış bir yerleşmedir.

Kent, Türkiye'nin önemli sulak alanlarından birisi olan, Eber Gölü'nün kuzeybatı kenarında bulunmaktadır. Göl; yaban hayatı, balıkçılık, sazlıklar, çevresindeki çayırılık alanlar, taban suyu zenginliği gibi

potansiyellere sahip olmakla birlikte bu potansiyellerden gerektiği ölçüde faydalanılamamaktadır.

Afyon Ovası'nın, Afyon'dan sonraki en büyük kenti olan Bolvadin, verimli ovası, yeraltı suyunun zenginliği, Eber Gölü sulak alanının kenarında bulunması ve önemli yolların kavşağında yer alması nedeniyle, büyük coğrafi gelişim potansiyeline sahiptir.

İlçe merkezinde bulunan Alkaloit fabrikası, grubunda Dünya'nın en büyük ve Türkiye'nin tek fabrikası konumundadır. Alkaloit fabrikasının stratejik bir öneme sahip oluşu, kentin önemini ortaya koymaktadır. Fakat bu tesisin atıkları Akarçay'a, dolayısıyla Eber Gölü'ne boşaltıldığı için, çevre kirliliğine sebep olmaktadır. Ekolojik dengenin bozulmaması için bu kirlenmenin önüne geçilmelidir.

Yöredeki önemli problemlerden birisi de, sulama suyu yetersizliğidir. Günümüzde yapılan baraj ve göletler bitirilerek, bu sorun ortadan kaldırılmalıdır.

Kentte altyapı yetersiz olduğu için kanalizasyonlar Akarçay'a boşaltılmakta, dolayısıyla bu akarsuyun ve onun döküldüğü Eber gölünün kirlenmesine sebep olmaktadır. Bu sorunun çözümü için arıtma tesisleri projelendirilmelidir.

Bolvadin, turizm bakımından da önemli bir potansiyele sahiptir. Turizm potansiyelinin başında, Bizanslılardan günümüze kadar önemini koruyan, Heybeli Termal Tesisleri gelmektedir. Kentin ekonomisine olumlu etkisi olan bu tesisin tanıtımına daha fazla önem verilmelidir. Bunun yanında, kentte bulunan Kırkgöz köprüsü, günümüzde olduğu gibi geçmişte de kentin, ulaşım bakımından önemli bir noktada bulunduğu göstermektedir. Çünkü tarihi Kral Yolu bu köprüden geçmekteydi. Bu köprüünün halihazırda yapılan restorasyon çalışmaları bitirilerek turizme kazandırılmalıdır. Her yıl Ağustos ayı'nın ilk haftasında düzenlenen kaymak festivaliyle, ticari hayat canlanmakta ve kentin tanıtımı yapılmaktadır. Festival kentte tarıma dayalı hayvancılık faaliyetlerinin günümüzde de önemini sürdürdüğünün göstergesidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AKÇURA, T., 1971, *Türkiye’de Şehirleşme ve Bazı Şehir Örnekleri*, Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Matbaası, İstanbul.

ATALAY, İ., 1977, Sultandağları İle Akşehir ve Eber Gölleri Havzalarının Strüktürel, Jeomorfolojik ve Toprak Erozyon Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 91, Erzurum.

BAYAR, M., 2004, *Bolvadin Tarihi (Kurumlar, Yöneticileri, Yetiştirdiği Kişiler)*, Bilge Yayıncılık, C. II., İstanbul.

BEKDEMİR, Ü., 2000, *Giresun Kent Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.

BULUT, İ., 1998, *Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun*, Atatürk Üniversitesi Yay. No: 877, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Yay. No: 96, Erzurum.

DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ, 2003, *Ekonomik ve Ticari Durum Hakkında Rapor*, Ankara.

DOĞANAY, H., 1983, *Erzurum’un Şehirsal Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (Doçentlik Tezi), Erzurum.

DOĞANAY, H., 1997, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, İstanbul.

ERTİN, G., 1994, *Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 773, Eskişehir.

GÖNEY, S., 1977, *Şehir Coğrafyası Yerleşme Coğrafyası*, C.I., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2274, İstanbul.

KARABORAN, H., 1989, *Şehir Coğrafyası ve Şehirsal Fonksiyonlar*, Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler), C. III., Sayı 1, Elazığ.

KELEŞ, R., 1973, *Şehirleşme Süreci*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 358, Ankara.

KELEŞ, R., 2000, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.

KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 1994, *Afyon İli Arazi Varlığı*, Ankara.

ÖZAV, L., 2002, *Sivaslı İlçesinin Coğrafi Etüdü*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 30, Afyon.

ÖZDEMİR, M.A., 1996, Türkiye'de Büyük Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfolojik Esaslar (Geomorphologic Factors in Determining Large Locations of Settlement in Turkey) ; Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, s.209–222

TÜMERTEKİN, E., 1973, *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 1840, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 72, İstanbul.

YAZICI, H., 1995, *Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt*, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, İstanbul.